

Miten valaistuksella voidaan lisätä kaupunkitilojen viihtyisyyttä?

Tiivistelmä

Yliopisto: Aalto-yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu	Työn nimi: Miten valaistuksen avulla voidaan lisätä kaupunkitilojen viihtyisyyttä?
Tiedekunta: Insinööritieteiden ja arkkitehtuurin tiedekunta	Palautuspäivä: 17.05.2015
Tutkinto- ohjelma: Arkkitehtuuri	Sivumäärä: 20
Tekijä: Fanni Tuomaala	Ohjaaja: Tommy Lindgren
Työ: Kandidaatintyö	

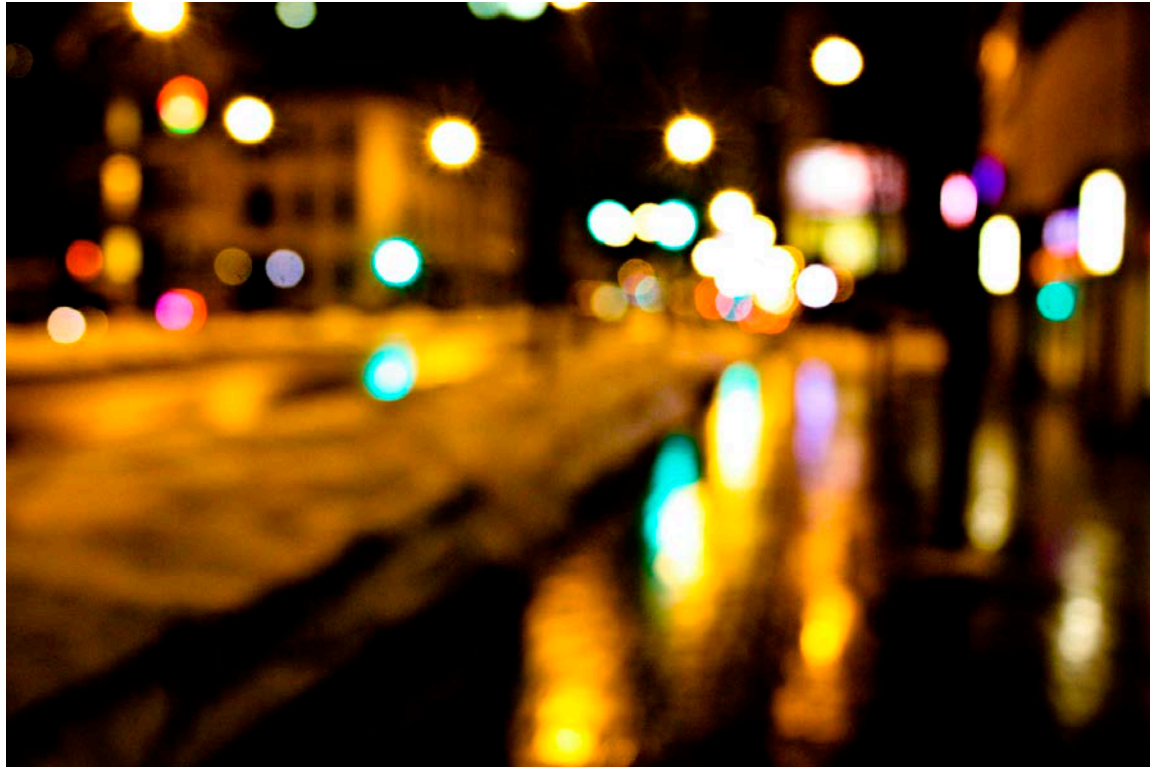
Kaupunkitilojen valaisemisen historia ulottuu aina 1600- luvulle, jolloin ensimmäisten katulyhtyjen valonlähteenä olivat kynttilät. Tätä seuraavia kehitysaskeleita olivat kaasu- ja öljylyhdyt, kunnes 1800- luvulla valaistus alkoi hehkulampun keksimisen myötä sähköistyä. Kaupunkitiloja alettiin valaista ennen kaikkea turvallisuuden lisäämiseksi ja vielä pitkälle 1900- luvun puolella kaupunkivalaisemista määrittelivät funktionaaliset tarkoitusperät.

Valaistuksen esteettisiä mahdollisuuksia kaupunkitilojen viihtyisyyden lisääjinä on alettu hyödyntää suuremmissa määrin vasta viimeisten vuosikymmenten aikana. Esteettisen aspektin esiinnousu johtuu erityisesti teknologian suomien valaistusmahdollisuuksien ja -keinojen kirjon laajenemisesta. Myös nykyaikaisen, ekologisen valaistusvälineistön yhä pienenevä energiankulutus on syynä valaistuksen aiempaa laajempaan hyödyntämiseen.

Suomessa ja muilla pohjoisilla alueilla valaistuksella on erityisen suuri potentiaali kaupunkiympäristön laadun kannalta, koska pimeää aikaa on runsaasti. Tähän onkin jo havahduttu monissa kaupungeissa ja valaistus on otettu aiempaa vahvemmin osaksi kaupunkisuunnittelua sekä epävirallisempaa julkisten tilojen muokkaamista.

Laadukkaassa valaistussuunnitelmassa on huomioitu turvallisuusnäkökulma sekä hyödynnetty mahdollisuutta luoda valaistuksen avulla erilaisia ja mahdollisesti ajankohdan tai tarkoituksen mukaan vaihtuvia tunnelmia. Hyvällä valaistuksella voidaan myös luoda tilallista selkeyttä sekä korostaa paikan identiteettiä.

Valaistussuunnittelun painoarvo kaupunkitilojen tekijänä tulee todennäköisesti yhä kasvamaan lisääntyvien mahdollisuuksien myötä, mutta alan kehitystä rajoittaa Suomessa suunnittelun epäselvä työnjako eri ammattiryhmien kesken sekä koulutustarjonnan puute.

1

Sisällysluettelo

Johdanto	1
1 Taustatietoa	3
1.1 Kaupunkitilojen valaisemisen historiaa	3
1.2 Kaupunkitilojen valaiseminen Suomessa	5
2 Valaisemisen vaikutukset	7
2.1 Turvallisuus	7
2.2 Tunnelmat	9
2.3 Vaihtelevuus	11
2.4 Tilallinen selkeys	13
2.5 Paikan identiteetti	15
3 Johtopäätökset	17
3.1 Minkälainen on hyvä valaistussuunnitelma?	17
3.2 Valaistussuunnittelun tulevaisuudennäkymät	19
Lähteet	21

Johdanto

Valaistusta on alettu viimeisten vuosikymmenten aikana niin maailmalla kuin Suomessakin hyödyntää yhä enemmän ja monipuolisemmin kaupunkiympäristön laadun parantamiseksi. Pimeään ajan valaistuksen tarve on kasvanut ihmisten elämänrytmin muuttumisen myötä, sillä julkisten tilojen käyttö ympärivuorokautisesti on lisääntynyt ja pimeään ajan toimintojen alue on laajentunut.

Ihmisten elinympäristö on myös muuttunut ja muuttuu yhä visuaalisemmaksi, mikä heijastuu kaupunkitilojen kokemiseen: elinympäristön esteettisistä mahdollisuuksista halutaan saada enemmän irti. Tästäkin syystä kaupunkivalaistuksen laatuun ja sen mahdollisuuksiin on alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota.

Myös tekniikan kehittyminen on osasy s valaistuksen kasvavaan hyödyntämiseen. Nykyajan energiatehokkaiden lamppujen ansiosta valaistus ei enää kuluta suuria määriä energiaa, joten sen käyttöön ei nykypäivänä ole yhtä suurta taloudellista tai ekologista kynnystä kuin aikaisemmin. Lisäksi teknologia mahdollistaa uusia, entistä hienovaraisempia keinoja esimerkiksi säädellä valon värejä sekä voimakkuutta.

Tutkin kandidaatintyössäni valaistuksen mahdollisuuksia keinona kasvattaa kaupunkiympäristön laatua, koska mielestäni valaistuksella on erityisesti Suomessa ja muilla pohjoisilla alueilla suuri potentiaali kaupunkiympäristön viihtyisyyden lisääjänä.

Näillä alueilla pimeää aikaa on runsaasti, mutta kuitenkin valaistussuunnittelulle ja väliaikaisille valaistushankkeille ei ole annettu kovin suurta painoarvoa kaupunkisuunnittelussa ja kaupungin imagon kohottajana. Sen sijaan pimeä aika koetaan usein negatiivisena asiana ja ongelmana, vaikka olosuhteemme ovat erityisen otolliset kaupunkien esteettisen valaisemisen suhteen.

Työ käsittelee valaistuksen hyödyntämistä yleisellä tasolla, mutta esimerkkikohteet ovat Suomesta ja niihin liittyvässä analyysissa näkökulmana on pohjoisten olosuhteiden konteksti. Tutkielma perustuu pääosin aiheesta aiemmin tehtyyn tutkimukseen, jonka lisäksi jokaiseen lukuun liittyy kotimaisia esimerkkejä kulloinkin käsiteltävästä aiheesta.

Tutkielman ensimmäinen luku avaa valaistussuunnittelun taustoja ja historiaa. Tämän jälkeen seuraa viiden viihtyisyyden osa-tekijän tutkiminen sekä niihin liittyvien esimerkkien esittely. Näitä valaistuksen avulla saavutettavia viihtyisyyden osa-tekijöitä ovat turvallisuus, tunnelmat, vaihtelevuus, tilallinen selkeys sekä paikan identiteetti. Viimeinen luku käsittää johtopäätökset ja analyysin toimivasta valaistussuunnitelmasta sekä katsauksen valaistussuunnittelun tulevaisuudennäkymiin.

2 Valotaidetta H2Ö- festivaaleilla Turussa.

3 Rasion keskustan valaistus on arkkitehti Vesa Honkosen käsialaa.

1.1. Valaisemisen historia

Ennen ihmisen keksimiä valaistuksen keinoja elämä rytmittyi luonnonvalon määrän mukaan. Pitkään elettiin nuotion ja kynttilöiden varassa pimeään aikaan. Ulkona liikuttaessa mukana oli oltava oma valonlähde, koska julkisia ulkotiloja ei valaistu. Teollistumisen ja valaistuksen kehittymisen myötä töitä alettiin tehdä vuoroissa myös öisin. Tällöin ulkona alettiin liikkua yöaikaan enemmän kuin ennen ja syntyi tarve pysyvälle ulkovalaistukselle. (Rauhala 2009)

Ulkovalojen tarkoitus oli lisätä turvallisuutta, eikä visuaalisuutta tai elämyksellisyyttä koettu tärkeänä. Pysyvä ulkovalaistus otettiin ensimmäisenä käyttöön 1600-luvun Pariisissa. Ensimmäisissä katulyhdyissä paloivat kynttilät ja seuraava kehitysaskel oli öljypolttoinen lamppu. Tämän jälkeen siirryttiin kaasukäyttöiseen katuvalaistukseen. (Emt.)

Merkittävä kehitysaskel kaupunkivalaistuksen historiassa otettiin, kun T.A. Edison keksi hehkulampun vuonna 1879. Kaupunkien valaistus alkoi muuttua 1800- ja 1900-lukujen taitteessa sähkökäyttöiseksi. Kuitenkin kaupunkien yleisilme yöaikaan oli hämärä, sillä ensimmäiset sähkölamput olivat teholtaan heikkoja. Valaistuksen määrä kuitenkin lisääntyi hiljalleen kaupungistumisen ja teollistumisen myötä. (Emt.)

1930-luvulla ranskalaisen G. Clauden keksimän neon-valon käyttö yleistyi ja värikkäät valomainokset asettuivat osaksi kaupunkitiloja. Myös valaistut näyteikkunat muuttivat kaupunkilaisten elinympäristöä kaupallisempaan suuntaan. (Emt.)

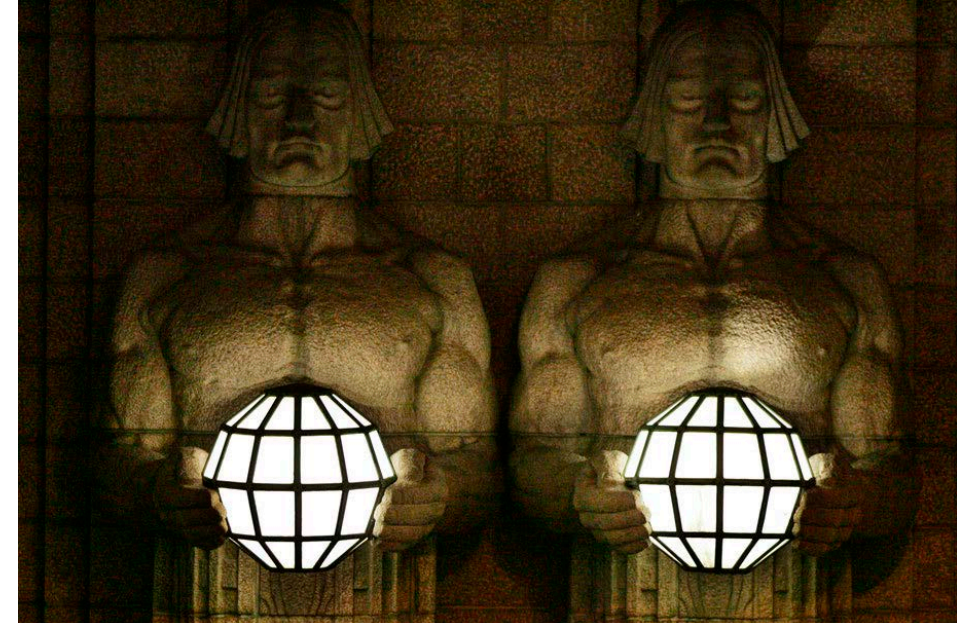
1900-luvun loppupuoliskon vuosikymmeninä valaistustekniikka kehittyi nopeasti, mutta valaistus nähtiin lähinnä hallinnollisesti tuotettavana perusinfrastruktuurin osana, josta esteettiset arvot olivat kaukana. Valaistuksen haluttiin olevan mahdollisimman tehokasta, jolloin se oli usein epämiellyttävän voimakasta ja häikäisevää. (Emt.)

1980- ja 1990-luvuille tultaessa alettiin kaivata laadukkaampaa julkista ulkotilaa ja havahduttiin yöllisen kaupunkitilan mahdollisuuksiin. Yön valaiseminen päiväksi ja pelkkä funktionaalisuus eivät enää kelvanneet valaistuksen tehtäviksi, vaan haluttiin kiinnittää huomiota myös viihtyisyyteen ja yöllisen kaupungin visuaalisiin sekä elämyksellisiin mahdollisuuksiin. (Emt.)

2000-luvulla valaistus on alettu kokea yhä tärkeämpänä osana kaupunkisuunnittelua ja monissa suomalaisissa kaupungeissa on tehty valaistuksen yleissuunnitelma. Valaistussuunnitelmien luomiseen käytetään yhä useammin ammattimaisia valaistussuunnittelutoimistoja. (Emt.) Alan ammattilaiset ovat kuitenkin koulutukseltaan esimerkiksi arkkitehteja, maisema-arkkitehteja tai insinöörejä, sillä varsinaista valaistussuunnittelun koulutusta ei ole Suomessa toistaiseksi tarjolla. (Honkonen, Oksanen 2001)

4 Turun keskustan vanhoja katulyhtyjä.

5 Helsingin rautatieaseman valaistusta.

1.2. Valaistussuunnittelu Suomessa

Pohjoisilla alueilla luonnonvalo-olosuhteet ovat hyvin erilaiset kuin muualla maailmassa. Kesällä valoa on runsaasti eikä yölläkään tule pilkkopimeää, vaan korkeintaan hämärää. Talvella tilanne taas on päinvastainen ja valoisan ajan osuus päivästä on lyhyt. Pohjoisen pimeät vuodenajat olisivat ihanteellisia kaupunkitilojen valaistumahdollisuuksien hyödyntämisen kannalta.

Kylmän ilmaston vuoksi ihmiset kuitenkin liikkuvat kotiensa ulkopuolella melko vähän talviaikaan, verrattuna esimerkiksi Keski-Euroopassa vallitsevaan tapaan viettää aikaa julkisissa ulkotiloissa. (Otsuki 1998) Miellyttävä valaistus saattaisi houkutella ihmisiä viettämään enemmän aikaa kotinsa ulkopuolella pimeämpinäkin vuodenaikoina.

Suomessa on perinteisesti pidetty vaatimattomuutta ja säästäväisyyttä arvossaan, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa valaistuksen hyödyntämisen vähyyteen esteettisessä mielessä. Valaistus on nähty lähinnä käytännöllisyyden, hinnan sekä turvallisuuden näkökulmasta, ja valaistussuunnitelmat ovat syntyneet sähkösuunnittelijoiden toimesta muiden tehtävien lomassa. Tällöin valaistuksen visuaalinen laatu on usein jäänyt sivuseikaksi ja sen kokonaisilme on voinut muodostua sekavaksi ja luotaantyöntäväksi. (Honkonen, Oksanen 2001)

Arkkitehti Vesa Honkonen ja maisema-arkkitehti Julle Oksanen esittävät kirjassaan ”Kolme tarinaa – Uudet valonlähteet ympäristövalaistuksessa”, että Suomessa tulisi alkaa järjestää valaistussuunnittelun koulutusta. Tällä hetkellä valaistussuunnittelu ei kuulu yksiselitteisesti millekään ammattikunnalle eikä mihinkään koulutukseen. Valaistussuunnittelun epämääräinen työnjako johtaa monissa tapauksissa heikkolaatuihin ja kunnianhimottomaan lopputulokseen. (Emt.) Honkosen ja Oksasen mukaan valaistussuunnittelu on moniulotteisuutensa vuoksi tiimityötä tulevaisuudessakin, mutta projektilla tulisi olla asiantunteva, koulutettu pääsuunnittelija. Ongelmallista on, että tällä hetkellä kuka tahansa voi kutsua itseään valaistussuunnittelijaksi. (Emt.)

Valaistussuunnittelu on tärkeä osa kaupunkisuunnittelua, koska valaistuksella on huomattava vaikutus kaupunkitilojen ja arkkitehtuurin ilmiösuun ja luonteeseen pimeän aikaan. Tilojen tunnelma, hahmo ja identiteetti ovat tällöin riippuvaisia valaistuksen laadusta. Kaupunkitilan viihtyisyyttä lisääviä ominaisuuksia tai keinoja ovat turvallisuus, miellyttävä tunnelma, vaihtelevuus, tilallinen selkeys sekä paikan identiteetin huomioiminen ja korostaminen. Näitä valaistussuunnittelun keinoja tarkastelen seuraavissa luvuissa.

6 Helsingin keskustan valaistusta Lasipalatsin edustalla.

7 Valotaidetta Jyväskylän kirkkopuistossa.

2 Valaisemisen vaikutukset

2.1 Turvallisuus

Ihminen kokee olonsa turvattomaksi pimeässä, koska ympäröiviä fyysisiä puitteita ja muita ihmisiä tai uhkia ei voi nähdä. Ennakoimattomuus lisää pelkoa. Keinovalaistusta tarvitaan erityisesti paikoissa, jotka ovat houkuttelevia rikoskohteita, alttiita ilkivallalle tai muuten turvattoman tuntuisia. (Turvallinen kaupunki 2015: Luonnollinen valvonta: valaistus) Valaistus voi lisätä paikan käyttöä myös pimeinä vuorokaudenaikoina, jolloin turvallisuuden kokemus muiden ihmisten läsnäolon myötä kasvaa entisestään. Myös valot ikkunoissa tuovat tunteen muiden ihmisten ja sosiaalisen kontrollin läsnäolosta.

Huonolla valaistuksella voidaan tahattomasti lisätä turvattomuutta. Turvallisuudentunteen kannalta on tärkeää, että kulkuväylien lisäksi valaistaan tarpeeksi lähiympäristöä, jotta ihminen ei koe tulevansa nähdyksi näkemättä itse muita. Esimerkiksi puistoalueilla on tärkeää valaista ympäröivä kasvillisuus, jotta se ei muodosta valaistuksen katvealueita ja piilopaikkoja rikollisille. Pysyvän valaistuksen lisäksi on tärkeää valaista myös esimerkiksi tietyön takia muuttuneet, väliaikaiset reitit, sillä ympäristön muutokset jo itsessään vähentävät kontrollintunnetta. (Turvallinen kaupunki 2015: Luonnollinen valvonta: valaistus)

Valaistuksen tulisi myös mahdollistaa vastaantulijoiden ja heidän aikeidensa tunnistaminen tarpeeksi kaukaa. Tällainen etäisyys tulisi olla vähintään 3 metriä. Ympäristön kontrastit pitäisi tuoda valaistuksen avulla esiin. Esimerkiksi portaissa tarpeeksi suuret valaistuksen kontrastit auttavat kulkureitin hahmottamisessa. (Otsuki 1998)

Tunnistamisen ja hahmottamisen kannalta paras valaistustyyppi on epäsuora valo. (Honkonen, Oksanen 2001) Epäsuora valaistus myös vähentää syvien varjokohtien muodostumista. Liian suurten valon ja varjon vaihteluiden tai yhtäkkisesti syttyviä voimakkaita valoja tulisi välttää, sillä silmän kestää tottua valaistusolosuhteiden muutoksiin. Häikäisyä ja pimeiden katvealueiden muodostumista tulisi välttää. (Turvallinen kaupunki 2015: Luonnollinen valvonta: valaistus) Häikäisyn ehkäisemiseksi valonlähteitä ei tulisi koskaan sijoittaa silmän korkeudelle vaan reilusti alemmas tai ylemmäs. (Honkonen, Oksanen 2001)

Valaistuksen tehtävänä on rikollisuuden ehkäisemisen ja pelon vähentämisen lisäksi estää liikenneonnettomuuksia ja muita tapaturmia. Liikennealueilla valaistuksen päätarkoitus on varmistaa riittävä näkyvyys ja mahdollisuus havaita esteet sekä reagoida ajoissa. Erityisen tärkeitä kohtia turvallisuuden kannalta ovat risteykset ja suojatiet. (Turvallinen kaupunki 2015: Luonnollinen valvonta: valaistus) Valaistuksen valinta liikennealueilla riippuu tietyypistä, liikennetiheydestä ja nopeusrajoituksista. (Honkonen, Oksanen 2001) Kevyenliikenteenväylille sopivat melko matalat, tiiviisti sijoitetut katuvalaisimet ja epäsuora valaistus, kun taas moottoriajoneuvoväylillä valaisinten on syytä olla korkeampia ja voimakkaammin valaisevia. (Turvallinen kaupunki 2015: Luonnollinen valvonta: valaistus)

8 Tampereen koskipuiston valaistusta. Kevyenliikenteenväylä on turvallisesti valaistu, mutta myös reitin ympäristöä voisi valaista enemmän, jotta varjoisat katvealueet jäisivät kauemmas.

9 Liikenneväylän valaistusta. Yleensä ajoväylät ja kevyenliikenteen väylät valaistaan eri tavoin. Usein ajoväylät valaistaan korkeammilla ja kirkkaammilla valaisimilla kuin kevyenliikenteenväylät.

2.2 Tunnelmat

Valaistuksella voidaan vaikuttaa kaupunkitilojen kokemiseen myös tunnelmien kautta. Koettuihin tunnelmiin vaikuttavat erityisesti valon voimakkuus ja väri. Ennen keinovalon keksimistä elettiin auringonkierron mukaan. Pimeään tultua työnteko loppui ja oli aika levätä.

Ihmisen aivot yhdistävät edelleen kirkkaan valaistuksen psykologisesti päiväaikaan ja aktiivisuuteen. Luonnossa himmeä valaistus merkitsee hämärän tuloa, minkä takia se koetaan rauhoittavana. Näiden ominaisuuksien takia esimerkiksi urheiluhallit, shoppailu- ja toimistoalueet valaistaan kirkkaasti, kun taas rentoon oleiluun tarkoitettut puistot sekä vanhat rakennukset valaistaan usein vähemmän voimakkaasti. (Otsuki 1998)

Valon värin kokemiseen pätee sama psykologinen kaava kuin valon voimakkuuteen. Päivällä luonnonvalo on väriltään valkoisempaa kuin illalla iltaruskon ja hämärän aikaan, jolloin valo voi olla hyvinkin lämminsävyistä. Näin ollen aktiivisten toimintojen paikoissa suositaan valkoista valoa, kun taas lämpimämpiä valon sävyjä käytetään rauhoittumiseen tarkoitetuissa paikoissa. Myös vedestä peilautuva valo luo rauhallista tunnelmaa. (Emt.)

Toisaalta hyvin voimakas ja väritön valo voidaan kokea ahdistavana ja vastaavasti liian heikko ja sävyltään tumma valaistus voi tuntua synkältä. Värikkäällä valaistuksella voidaan luoda karnevaalimaista tai muuten iloista tunnelmaa. Vilkkuvilla valoilla on helppo kiinnittää huomiota, minkä takia niitä käytetään paljon esimerkiksi mainoksissa. Huvipuistojen värikkäiden, vilkkuvien valojen on tarkoitus houkutella hauskanpitoon. (Emt.)

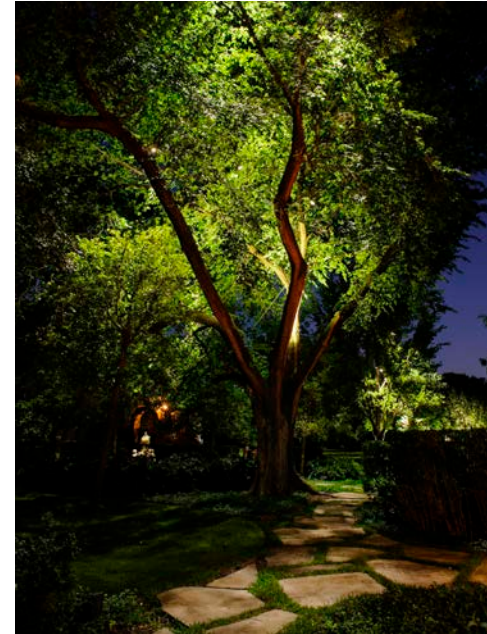
Myös valon suuntaamisen avulla voidaan luoda erilaisia tunnelmia. Ylhäältä alas suuntautuva valaistus tuntuu luonnolliselta ja suurin osa keinovalaistuksesta suuntautuu näin. Niin sanotulla ”kuuvalaistuksella”, eli himmeällä, vaalealla, ylhäältä alas suuntautuvalla valaistuksella voidaan luoda öistä tunnelmaa. (Emt.)

Alhaalta ylös suunnatulla valolla voidaan sen sijaan luoda dramaattista vaikutelmaa esimerkiksi valaistaessa puita tai julkisivujen tekstuureja. (Honkonen, Oksanen 2001) Näyttävyyttä voidaan saada aikaiseksi myös heijastamalla rakennuksen seinään voimakas, esimerkiksi puun, varjo tai päinvastaisesti luomalla silhuettinäkymä vastavalon avulla. (Otsuki 1998)

Tilallista vaikuttavuutta voidaan korostaa visuaalisen harhautuksen avulla, jossa näkymälinjan päähän sijoitetaan kylmemmän sävyistä valaistusta ja etualalle lämpimämpää. Tällöin näkymän pääte tuntuu sijoittuvan kauemmas tai korkeammalle. (Emt.)

10 Jyväskylän Neron portaat on valaistu kevyesti lämpimällä valon sävyllä. Ympäröivät puut on valaistu voimakkaasti alhaalta päin, mikä luo näkymälle dramaattista vaikutelmaa.

11 Puu on valaistu ylhäältä päin ja se heittää maahan varjonsa, mistä syntyy kuunvalomainen vaikutelma.

12 Linnanmäen värikkäät huvipuistovalot luovat karnevaalimaista tunnelmaa.

2.3 Vaihtelevuus

Pohjoisilla alueilla on neljä selkeästi erilaista vuodenaikaa ja luonnonolojen, kuten esimerkiksi valon määrän, muutokset rytmittävät voimakkaasti elämää. Valaistusolosuhteiden vaihteluun ollaan totuttu ja erilaiset sesongit virkistävät mieltä, mutta toisaalta monet kokevat pimeän vuodenajan raskaana.

Suomessa kausivalaistusmuutokset ovat liittyneet lähinnä joulun aikaan ja niillä on loppuvuoden juhlakauden tunnelman nostattajana hyvin tärkeä rooli. Valaistusta voitaisiin kuitenkin käyttää enemmän hyödyksi, sillä pimeys antaa mahdollisuuden muuttaa valaistuksen avulla kaupunkitilojen tunnelmia tai itse paikan kokemista kulloisenkin tarkoituksen mukaan. (Kaupungin valot 2003)

Nykyajan valaistustekniikka mahdollistaa esimerkiksi lamppujen värisävyjen säätelyn ja suurenkin väri vaihtelun. Esimerkiksi Turussa Aurajoen ylittävän Myllysillan ajankohtien mukaan väriä vaihtava valaistus heijastaa veden liikkeit sillan teräksiseen pintaan. Valaistuksen olomuotoa voidaan säädellä esimerkiksi eri juhlapäiviin sopivaksi.

Valaistus kuuluu ns. Placemaking: in keinoihin. Placemaking: illä tarkoitetaan paikan kokemisen muuttamista positiivisempaan suuntaan virallisen kaupunkisuunnittelun tai arkkitehtuurin ulkopuolisin keinoin. Tällaiset ratkaisut ovat yleensä luonteeltaan edullisia, kevyitä sekä nopeasti koottavia ja purettavia. Ne ovat tapoja, joilla asukkaat tai muut tilan käyttäjät voivat kohentaa julkisen tilan olemusta helposti ja edullisesti. Usein tällaisten hankkeiden on tarkoitus olla luonteeltaan tilapäisiä. (What is placemaking?)

Erilaiset valaistukset ovat hyvin suosittu tapa muuttaa kaupunkitilojen luonnetta väliaikaisesti, koska niiden avulla voidaan saada helposti aikaan suuriakin muutoksia paikan olemuksessa ja tunnelmassa. Normaalisti epämiellyttävistä tai muusta syystä vähäisellä käytöllä olevista paikoista voidaan tehdä viihtyisiä ja sopivia mm. väliaikaistapahtumia varten. Esimerkiksi Helsingin Suvilahden vanha teollisuusalue muutetaan vuosittain ainutlaatuisiksi puitteiksi Flow Festivaaleille suurelta osin valaistuksen keinoin.

Niin tilapäisluonteiset kuin pysyvämmätkin valotaideteokset ovat hyvä mahdollisuus tuoda piristystä kaupunkitiloihin. Niiden avulla voidaan tarjota ihmisille väliaikaisia ja uniikkeja taidekokemuksia tai pysyvinä ne voivat olla tärkeä osa paikan identiteettiä.

13 Turun Myllysillan valaistusta voidaan muuttaa ajankohdan mukaan. Kuvassa näkyy itsenäisyyspäivän sini-vakoinen valaistus.

14 Valaistuksella on suuri rooli Flow- festivaalien puitteiden ja tunnelman luojana. Suvilahden teollisuusalue muutetaan festivaaliareenaksi valaistuksen ja muiden kevyiden placemaking- tyyppisten keinojen avulla.

2.4 Tilallinen selkeys

Julkisten ulkotilojen valaiseminen pimeään aikaan on tärkeää, koska ilman sopivaa valaistusta ne eivät hahmotu tilallisesti ja tiloja rajaavat rakennusten julkisivut erottuvat vain epämääräisinä synkkinä hahmoina.

On tärkeää, että kaupungille on laadittu valaistuksen yleissuunnitelma, koska muussa tapauksessa on vaarana, että pimeään ajan kaupunkikuvasta muodostuu sekava eivätkä eri tilat muodosta yhtenäisiä kokonaisuuksia. Toisiinsa yhteydessä olevien kaupunkitilojen tulisi muodostaa mielenkiintoisia, eriluonteisista paikoista muodostuvia tilasarjoja. (Kaupungin valot 2003)

Valaistushankkeissa tulisi ottaa lähtökohdaksi kaupunkitilakokonaisuus ja sen asema laajemmassa tilojen hierarkiassa. Tilojen ja rakennusten liian samanarvoista valaisemista sekä yleisesti liikaa valaisemista tulee välttää, koska tällöin valaistuksella saavutettavat edut kokevat inflaation ja hukkuvat valosaasteeseen. (Otsuki 1998)

Kaupunkitilan puutteita voidaan pimeään aikaan häivyttää jättämällä puutekohdat hämärämmiksi ja korostamalla tilan vahvuuksia. Valaistuksella voidaan myös sitoa arkkitehtuuriltaan erityylishä rakennuksia kaupunkikuvallisesti yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi. Lisäksi valaistuksella voidaan tukea julkisen, puolijulkisen ja yksityisen tilan rajojen hahmottamista. (Kaupungin valot 2003)

Valaistuksen tärkeimpiä tehtäviä visuaalisen selkeyden lisääjänä on tilojen rajaaminen. Urbaanissa ympäristössä tiloja rajaavia horisontaalisia pintoja ovat pääasiassa rakennusten julkisivut. Valaisemalla julkisivut voimakkaammin kuin niiden väliin jäävät alueet, voidaan lisätä paikan tilallista selkeyttä. Kaupunkitilojen valaisemisessa tulisi huomioida paikan mittakaava ja mitoittaa valaistus sekä valaisimet sen mukaan. (Honkonen, Oksanen 2001) Katutaso ja jalankulkijan mittakaava tulisi huomioida kaupunkialueiden valaistuksessa erityisen hyvin. Esimerkiksi näyteikkunat on hyvä olla valaistuja myös pimeään aikaan ympäristön kiinnostavuuden lisäämiseksi, mutta toisaalta liian häiritsevää valomainontaa tulisi välttää. (Kaupungin valot 2003)

Valaistuksella on myös tarkoituksenmukaista korostaa esimerkiksi rakennusten sisäänkäyntejä ja muita huomiota tarvitsevia paikkoja. (Turvallinen kaupunki 2015: Luonnollinen valvonta: valaistus) Myös muita tilaa jäsentäviä tai visuaalisesti oleellisia elementtejä, kuten puukujia ja niiden muodostamia näkymälinjoja, voidaan tuoda esiin. Liikennealueet on valaistava turvallisuussyistä, mutta ne eivät saisi varastaa huomiota muulta valaistukselta ja olla riitasoinnussa kaupunkikuvallisen kokonaisuuden kanssa. (Kaupungin valot 2003)

15 Senaatintorin valaistuksen sävy eroaa ympäristön valaistuksesta, mikä sitoo aukion tilalliseksi kokonaisuudeksi. Aukiota historiallisesti merkittävine rakennuksineen on tällä tavoin myös nostettu esiin valaistuksellista hierarkiaa hyödyntäen.

16 Katutaso valaistukseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Esimerkiksi näyteikkunoiden pitäisi olla valaistuja myös aukioloaikojen ulkopuolella katutilan kiinnostavuuden takaamiseksi myös ilta- ja yöaikaan.

2.5 Paikan identiteetti

Valaistus on kaupungeille hyvä keino erottautua muista ja korostaa omia erityispiirteitä. Valaistuksella voidaan luoda urbaania tunnelmaa ja tällä tavalla erottautua myös ympäröivistä, luonteeltaan epäkaupunkimaisemmista alueista. Kaupunkivalaistuksessa on haitallista pyrkiä imitoimaan luonnollisia valaistusolosuhteita, koska yöstä ei voida tehdä keinovalon avulla päivää. Tämän vuoksi on parempi pyrkiä tekemään tyyliään reilusti kaupunkimaista valaistusta ja samalla tukea urbaanien kaupunkiaktiviteettien harrastamista. (Brandi, Geissmar-Brandi 2007)

Toisaalta puistoalueiden orgaanisten muotojen, kuten puiden, kivien ja maastonmuotojen valaiseminen voi luoda vaikuttavan kontrastin urbaanille muotokielelle. (Brandi, Geissmar-Brandi 2007) Kaupunkitiloista voidaan tuoda esiin erilainen kokemus yöaikaan valaisemalla enemmän tilan hyviä puolia sekä huippukohtia ja häivyttämällä, eli jättämällä varjoon, heikkouksia. (Kaupungin valot 2003)

Valaistuksella voidaan korostaa kaupungin kannalta oleellisia maamerkkejä, kuten taideteoksia, vesiaiheita sekä merkkirakennuksia. Kaupungin identiteetin kannalta tärkeiden elementtien esiintuominen auttaa erottautumaan muista paikoista. Tämä luo kuvaa omaleimaisuudesta sekä vaikuttaa paikan imagoon ja esimerkiksi turistien mielikuviin kaupungista. (Brandi, Geissmar-Brandi 2007)

Eri-ikäisiä ja rakennustaiteelliselta painoarvoltaan erilaisia rakennuksia on syytä valaista eri tavoin. Yleensä vanhempia rakennuksia valaistaan lämpimämmillä sävyillä ja uudempia vaaleammin sävyin. (Brandi, Geissmar-Brandi 2007) Vanhoilla rakennuksilla ei ole julkisivuvalaisemisen historiaa, minkä takia niiden valaistusta on pohdittava erityisen tarkkaan ja huomioitava niiden arkkitehtoniset ominaispiirteet. (Honkonen, Oksanen 2001)

Myös puistot eroavat karaktääriltään toisistaan ja niiden piirteitä voidaan pimeään aikaan erityisesti korostaa. Esimerkiksi formaalit edustuspuistot, lasten leikkipuistot ja huvipuistot ovat luonteeltaan hyvin erilaisia ja tämän takia ne vaativat erilaiset valaistukset. (Brandi, Geissmar-Brandi 2007) Julkisten tilojen taideteokset ovat usein osa paikan historiaa ja ne toimivat maamerkkeinä sekä kohtaamispaikkoina. Tämän vuoksi ne sopivat hyvin valaistukselliseksi huippukohdiksi. (Otsuki 1998)

Kaupunkitilojen identiteetin esittämisen suhteen pätee sama kaava kuin tilojen jäsentelemisessä valaistuksen keinoin. Yksittäisten elementtien välillä on vallittava valaistuksellinen hierarkia, tai muuten valon avulla korostaminen menettää merkityksensä. Julkisten tilojen valaistussuunnitelmaa tehtäessä on analysoitava valaistavien kohteiden painoarvoa suhteessa toisiinsa ja päättää tärkeysjärjestys.

17 Näsinneulalla on suuri rooli Tampereen kaupunkikuvassa. Torni on tärkeä kaupungin identiteetin kannalta, minkä vuoksi sen asemaa on haluttu korostaa valaistuksen avulla.

18 Jokilaivat ovat oleellinen osa Turun keskustaa niin kaupunkikuvallisesti kuin toiminnallisestikin. Tämän vuoksi niitä on nostettu valaistuksen avulla esiin ympäristöstään.

3 Johtopäätökset

3.1 Minkälainen on hyvä valaistussuunnitelma?

Hyvä valaistussuunnitelma lähtee liikkeelle suunnittelun kohteena olevan paikan monialaisesta analyysistä. Tilan olemukseen perehtyminen alkaa usein aika-aspektilla, jossa tehdään katsaus paikan historiaan, nykyhetkeen sekä tulevaisuuteen. Muita analysoitavia asioita ovat esimerkiksi näkymät ja maisemat, kasvillisuus, istuskelu- ja oleilupaikat, toiminnot, viralliset ja epäviralliset kulkureitit sekä rakennetun ja luonnonympäristön rakenne. Vähitellen suunnittelijalle syntyy ymmärrystä ja tulkinta paikasta. (Honkonen, Oksanen 2001) Tässä vaiheessa voidaan alkaa hahmottelemaan, minkälainen miljöö ja tunnelmia paikkaan halutaan luoda valaistuksen avulla.

Seuraavaksi päätetään mitä ja miksi valaistaan sekä miten valaiseminen tapahtuu. Tähän suunnitteluprosessin vaiheeseen liittyy valaistuksellisen hierarkian muodostaminen ja oleellista on rajata suunnitelman kantavat teemat. Esimerkiksi Vesa Honkosen ja Julle Oksasen Fiskarsin historialliseen ruukkiympäristöön suunnitteleman valaistuksen pääteemoiksi valittiin luonto, rakennukset ja liike. (Emt.)

Fiskarsin kauniilla lehtomaisella luonnolla sekä ruukkialuetta halkovalla koskella on suuri merkitys paikan identiteetin kannalta, minkä vuoksi vanhojen puiden ja kosken valaiseminen valittiin yhdeksi valaistushierarkian huippukohdaksi. (Emt.)

Myös Fiskarsin rakennuskanta on niin historiallisesti kuin miljöön hengen kannalta oleellinen osa paikkaa, joten se päädyttiin nostamaan osaltaan valaistukselliseen erikoisasemaan. Koska vanhoilla rakennuksilla ei ole julkisivuvalaisemisen historiaa, päätettiin keskittyä pääasiassa paikkoihin, joissa valaistuksen rakennus- ja liiketeemat kohtaavat. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi porttikäytävät, sisäänkäynnit, ja ovisyvennykset. Ainoastaan historiallisesti merkittävimmät rakennukset saivat julkisivuihinsa kevyen valopesun. Fiskarsin liikenneväylien, ajoväylän, kevyenliikenteenväylien ja polkujen valaistus päätettiin pitää mahdollisimman vähäeleisenä ja alisteisena luonnon ja rakennusten valaisemiselle. (Emt.)

Valaistussuunnitelmassa tilan aiempi valaistus tulee kartoittaa sekä päättää, voidaanko jotain siitä hyödyntää ja säilyttää. Tässä vaiheessa myös tehdään tarkempi tekninen suunnitelma käytettävistä valaisimista ja valaistustekniikasta. (Honkonen, Oksanen 2001) On mietittävä esimerkiksi sopivia valon sävyjä ja voimakkuuksia sekä miten valaistus suunnataan. Myös valaisinten keskinäisellä sijoittelulla on vaikutusta syntyvään lopputulokseen. Valaisinten ulkonäöllä on erityisesti valoisaan aikaan suuri merkitys miljöön kannalta. Erilaisia valaisimia ja valaistustyyppejä pitäisi olla mahdollisimman vähän, jotta yleisilmeestä ei tule sekava. Näillä muuttujilla on paljon vaikutusta esimerkiksi tiloihin muodostuviin tunnelmiin sekä ympäristön turvallisuuteen. Hyvän valaistuksen myötä ympäristö on turvallinen, ymmärrettävä ja kaunis. (Kaupungin valot 2003))

Honkosen ja Oksasen sanoin: ”Valaistus on onnistunut, jos ihminen kokee tilan miellyttäväksi tajuamatta sen johtuvan valaistuksesta. Tilan arkkitehtuurin ja paikan tulee sulautua yhdeksi paikaksi, jolla on oma henki ja sielu.” (2001)

19 Kaunis luonto on oleellinen osa Fiskarsin historiallista ruukkialuetta. Komea puusto päätettiin valita yhdeksi kantavaksi teemaksi alueen valaistussuunnitelmassa.

3.2 Valaistussuunnittelun tulevaisuudennäkymät

Etelämpänä Euroopassa kaupunkivalaistus on jo pitkään koettu tärkeäksi kaupunkitilojen tekijäksi ja viihtyisyyden mahdollistajaksi. Pohjoismaissa valaistuksen etuihin on herätty hieman myöhemmin, mutta kuitenkin valaistussuunnittelun mahdollisuudet ja painoarvo kaupunkikuvan osana tunnistetaan yhä paremmin. Suomessa monissa kaupungeissa on jo olemassa valaistuksen yleissuunnitelma ja pohjoisten olosuhteidemme mahdollisuudet valaistuksen kannalta aletaan ymmärtää. On myös havahduttu valaistuksen merkitykseen öisen kaupunkikuvan ja miljööni esiintuojana. Kaupungit haluavat yksilöityä luomalla omaleimaista kaupunkikuvaa ja imagoa valaistuksen keinoin.

Erityisesti Jyväskylä on kunnostautunut valaistuksen edelläkävijänä Suomessa ja ottanut valon olennaiseksi osaksi kaupunkisuunnitteluaan. Jyväskylä voitti vuonna 2009 kansainvälisen city.people.light- palkinnon, jonka tarkoituksena on tuoda esiin kaupunkeja, jotka ovat parhaiten osanneet hyödyntää valaistuksen kaupunkiympäristölle tuomaa lisäarvoa. (Rauhala 2009) Jyväskylän esimerkki on oletettavasti vauhdittanut valaistussuunnittelun kehittymistä myös muissa suomalaisissa kaupungeissa.

Kaupunkivalaistusta on alettu katsoa pelkän funktionaalisen näkökulman sijaan myös esteettisestä ja kaupunkikuvallisesta näkökulmasta, sillä on ymmärretty näiden tekijöiden vaikutus kaupungin brändiin sekä esimerkiksi turistien kokemuksiin ja mielikuviin paikasta. Kaupunkivalaistuksen laatu on myös kasvanut tiedon lisääntyessä. Nykyään osataan paremmin kuin ennen kohdistaa sopiva määrä valoa oikeisiin kohteisiin ja välttää liiallista valaisemista sekä valosaastetta. (Kaupungin valot 2003)

Jo nykytekniikka mahdollistaa melko monipuoliset ja ekologiset valaistustavat, mutta teknologisen kehityksen myötä kaupunkitilojen valaistuksen voi ennustaa monipuolistuvan edelleen. Yhä vähemmän kuluttavat energiansäästölamput laskevat valaistuksen tuottamaa taloudellista ja ekologista rasitetta. Viime vuosina on yhä enenevässä määrin otettu käyttöön ohjausjärjestelmiä, joilla valaistuksen, ja jopa yksittäisten lamppujen, sävyä ja voimakkuutta voidaan säädellä. Näiden järjestelmien avulla osia valaistuksesta voidaan esimerkiksi säästösyistä tilapäisesti sammuttaa. (Ulkovalaistuksen tarveselvitys 2015)

Suomessa valaistussuunnittelualaa on rasittanut koulutuksen puute valaistussuunnittelijoiden koostuessa tällä hetkellä kirjavasta joukosta eri ammattialojen edustajia, kuten insinöörejä ja arkkitehteja. Valaistussuunnitelmien muotoutuminen on monissa hankkeissa syntynyt muiden suunnittelutöiden ohessa ja melko sattumanvaraisesti, jolloin suunnittelun laadusta ei välttämättä ole takeita. (Honkonen, Oksanen 2001) Jotta valaistussuunnittelu alana voisi nousta suurempaan kukoistukseen ja pohjoisista luonnonoloistamme voitaisiin ottaa kaikki potentiaali irti, olisi suotavaa alkaa tarjota valaistussuunnittelukoulutusta. Tällaisen koulutuksen myötä valaistussuunnitteluprosesseihin saataisiin tiiminvetäjiksi alan ammattilaisia, joiden tärkeä tehtävä olisi puolustaa valaistussuunnitelmien laatutasoa ja esteettisiä arvoja.

20 Kaupunkitilojen luonnetta voidaan valaistuksen avulla muuttaa radikaalistikin. Valoisaan aikaan tavallisena puukujana näyttäytyvä paikka voidaan illalla muuttaa viihtyisäksi oleskelu- ja kohtaamispaikaksi.

Kirjallisuuslähteet:

Brandi, U. & Geissmar- Brandi, C. 2007. Light for Cities. Basel: Birkhäuser.

Honkonen, Vesa & Oksanen, Julle. 2001. Uudet valonlähteet ympäristövalaistuksessa – Kolme tarinaa. Jyväskylä: Gummerus

Kaanaa, L., Junntila, U. & Saastamoinen, S. Ulkovaalaistuksen tarveselvitys – Valaistuksen tavoitteet ja periaatteet. 2015. Viitattu 9.5.2015. www.dev.hel.fi.

Lindroos, A., Tyynilä, S., Karppinen, A., Piimies, A., Tyynilä, S., From, A., Typpö, L., Uusitalo, M., Kauppinen, M., Sandström, J., Silvo, V., Rimaaja, M., Holopainen, R., Metso, E., Markkanen, O., Rousku, E., Tiensuu, A., Rajakallio, K., Forssander, R., Taulanne, R., Forsman, S. & Juuri- Oja, H. Kaupungin valot – Helsingin valaistuksen kaupunkikuvalliset periaatteet. 2003. Viitattu 8.5.2015. www.hel.fi

Otsuki, Kiyoshi. 1998. Landscape Lighting Design Book. München: Callwey München.

Project for public spaces. What is placemaking? Viitattu 8.5..2015. www.pps.org.

Rauhala, A. 2009. Valaistus kaupunkitilan tekijänä. Pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Viitattu 7.5.2015. www.jyx.jyu.fi.

Kuvalähteet:

Kansikuva	www.yle.fi . 15.5.2015.
1	www.ashmacbro.tumblr.com . 15.5.2015.
2	www.yle.fi . 15.5.2015.
3	www.vharc.fi . 15.5.2015.
4	www.kotimaassa.fi . 15.5.2015.
5	www.aurorakirjat.blogspot.com . 15.5.2015.
6	www.havaintojamaailmankaikkeudesta.blogspot.com . 15.5.2015.
7	www.cityoflights.jyvaskyla.fi . 16.5.2015.
8	www.aamulehti.fi . 16.5.2015.
9	www.yle.fi . 16.5.2015.
10	www.flickr.com . 16.5.2015.
11	www.moonvisionslighting.com . 16.5.2015.
12	www.qwrad.wordpress.com . 16.5.2015.
13	www.mieturus.blogspot.com . 16.5.2015.
14	www.flowfestival.com . 16.5.2015.
15	www.hubaa.com . 16.5.2015.
16	www.flickr.com . 16.5.2015.
17	www.koti.mbnet.fi . 16.5.215.
18	www.mobile-lehti.fi . 16.5.2015.
19	www.vharc.fi . 16.5.2015.
20	www.upload.wikimedia.org . 16.5.2015.